

Program hodowlany ochrony zasobów genetycznych tchórza

Historia populacji

Hodowla tchórzy hodowlanych (*Mustela putorius L.*) zwanych dawniej tchórzofretkami datuje się od lat 30 ubiegłego stulecia. Tchórzofretka była mieszańcem, którego formami wyjściowymi były: tchórz europejski i fretka zwana również tchórzem afrykańskim. W roku 1985 rodzimą populację tchórzofreków uzupełniono materiałem importowanym z Szkocji. Dolew krwi tchórzy szkockich spowodował korzystne zmiany w okrywie włosowej. Uzyskano zwierzęta w innym typie barwnym (popielato-kremowe), poszukiwanym na światowym rynku futrzarskim. Ponadto poprawiła się gęstość okrywy włosowej oraz uzyskano skrócenie włosów pokrywowych przy jednoczesnym równomiernym zawołowaniu. Skóry tak uszlachetnionych tchórzy uzyskiwały wyższe ceny. Zachowanie korzystnych cech okrywy włosowej do chwili obecnej wyznacza kierunek prowadzenia prac hodowlanych.

W końcu lat 80. roczna produkcja skór tchórzy wynosiła około 20 tys. sztuk. Istniejąca w późniejszym okresie dekonunktura na skóry z mięsożernych zwierząt futerkowych doprowadziła do bardzo znacznego zmniejszenia populacji tych zwierząt.

Uzasadnienie konieczności ochrony

Drastycznie niska liczebność populacji, w 2005 r. tylko 250 samic stada podstawowego, z czego 138 samic w stadach objętych ochroną, powoduje, że jest to gatunek zagrożony wyginięciem. Gatunek ten stanowi cenny element różnorodności genetycznej mięsożernych zwierząt futerkowych.

Dwubarwność okrywy włosowej (barwa włosów podszyciowych i pokrywowych) decyduje o atrakcyjności skór na rynku futrzarskim. Skór tego gatunku nie można uzyskać w wyniku imitacji skór innych gatunków np. poprzez barwienie. Jasno kremowe, popielate lub z odcieniem pomarańczowym podszycie regularnie pokryte woalem włosów pokrywowych o umaszczeniu ciemnym lub czarnym tworzą wyjątkową kompozycję barwną, która nie jest możliwa do uzyskania w sposób sztuczny. Ta kompozycja barwna okrywy włosowej tchórzy hodowlanych kwalifikuje je do zwierząt futerkowych o wysokich walorach użytkowych.

Duża koniunkturalność na poszczególne typy barwne (popielaty, pomarańczowy i cytrynowy) wskazuje na konieczność utrzymania populacji z możliwością wyodrębnienia poszczególnych typów barwnych.

Cele programu

- 1) Zachowanie populacji tchórzcy oraz zwiększenie jej liczebności docelowo do minimum 250 sztuk samic przy zachowaniu trzech typów barwnych w liczebności co najmniej 30 samic każdego typu,
- 2) Zachowanie zmienności genetycznej w chronionej populacji.

Celem prowadzonej pracy hodowlanej będzie stabilizacja wzorca rasowego, a w szczególności czystości barwy okrywy włosowej w obrębie poszczególnych typów barwnych oraz wyrównanie długości włosów.

Wzorzec tchórzcy [10]

Typ barwny popielaty:

Wzorcowa wielkość: samiec ponad 1800 g, samica ponad 1000 g. Budowa ciała mocna, proporcjonalna, harmonijny wygląd zwierzęcia, bardzo dobra kondycja.

Umaszczenie zbliżone do tchórzca leśnego tj. barwa włosów pokrywowych czarna, barwa włosów puchowych jasnopopielata, zbliżona do białej.

Wyraźnie zaznaczony kontrast między podszyciem a włosami pokrywowymi, z możliwie małą powierzchnią podszycia zasłoniętego całkowicie przez włosy pokrywowe na całym tułowi i głowie zwierzęcia. Barwa włosów pokrywowych czarna, włosów podszyciowych jasno popielata do białawej.

Okrywa włosowa jedwabista i sprężysta, włosy pokrywowe średniodługie. Gęstość bardzo dobra, przy rozdmuchiwaniu włosów na grzbiecie dno rozetki nie większe niż 2 mm.

Typ barwny pomarańczowy:

Wzorcowa wielkość: samiec ponad 1800 g, samica ponad 1000 g. Budowa ciała mocna, proporcjonalna, harmonijny wygląd zwierzęcia, bardzo dobra kondycja.

Barwa włosów pokrywowych czarna do czarnobrazowej, barwa włosów puchowych pomarańczowa.

Wyraźnie zaznaczony kontrast między podszyciem a włosami pokrywowymi, z możliwie małą powierzchnią podszycia zasłoniętego całkowicie przez włosy pokrywowe na całym tułowi i głowie zwierzęcia. Barwa włosów pokrywowych czarna, włosów podszyciowych jasnopomarańczowa.

Okrywa włosowa jedwabista i sprężysta, włosy pokrywowe średniodługie. Gęstość bardzo dobra, przy rozdmuchiwaniu włosów na grzbiecie dno rozetki nie większe niż 2 mm.

Typ barwny cytrynowy:

Wzorcowa wielkość: samiec ponad 1800 g, samica ponad 1000 g. Budowa ciała mocna, proporcjonalna, harmonijny wygląd zwierzęcia, bardzo dobra kondycja.

Barwa włosów pokrywowych czarna do czarnobrazowej, barwa włosów puchowych cytrynowa.

Wyraźnie zaznaczony kontrast między podszyciem a włosami pokrywowymi z możliwie małą powierzchnią podszycia zasłoniętego całkowicie przez włosy pokrywowe na całym tułowi i głowie zwierzęcia. Barwa włosów pokrywowych czarna, włosów podszyciowych jasnocytrynowa.

Okrywa włosowa jedwabista i sprężysta, włosy pokrywowe średniodługie. Gęstość bardzo dobra, przy rozdmuchiwaniu włosów na grzbiecie dno rozetki nie większe niż 2 mm.

Zakres prowadzenia oceny wartości użytkowej zwierząt niezbędny dla realizacji programu

Ocena wartości użytkowej tchórzy prowadzona będzie łącznie z oceną wartości hodowlanej zgodnie z przepisami obowiązującymi w tym zakresie i będzie obejmowała:

- 1) użytkowość rozplodową stada,
- 2) ocenę fenotypu zwierzęcia dokonywaną w okresie życia zwierzęcia.

Ocena użytkowości rozplodowej będzie obejmowała określenie:

- 1) liczby samic i samców stada podstawowego w pierwszym dniu pierwszego kojarzenia w danym roku kalendarzowym,
- 2) liczby urodzonych młodych w danym roku kalendarzowym,
- 3) liczby odchowanych młodych na dzień 1 września,
- 4) średniej liczby odchowanych młodych, którą wylicza się dzieląc liczbę młodych odchowanych na dzień 1 września przez liczbę samic stada podstawowego w pierwszym dniu pierwszego kojarzenia w danym roku kalendarzowym.

Ocenie fenotypu przeprowadzanej w okresie od 20 listopada do 20 grudnia poddawane są tchórze urodzone w roku kalendarzowym, w którym przeprowadza się ocenę. Ocena fenotypu ma na celu ustalenie stopnia zgodności z wzorcem odmiany i obejmuje:

- a) wielkość i budowę zwierzęcia,
- b) typ barwny,
- c) czystość barwy okrywy włosowej,
- d) jakość okrywy włosowej.

Wielkość zwierzęcia określa się jako masę ciała wyrażoną w gramach, z dokładnością do 50 g. Pozostałe cechy ocenia się organoleptycznie.

Tchórze ocenia się w rękę przy użyciu rękawic lub klatek. Ocena odbywa się w świetle dziennym (nie w słońcu) lub w świetle jarzeniowym o barwie światła zbliżonej do barwy światła dziennego.

Nie ocenia się tchórzy z objawami chorobowymi oraz oznakowaniem nie pozwalającym na identyfikację zwierząt. Ponadto nie podlegają ocenie lisy z ułomnościami (jak brak łap i ogona itp.), objawami pochorobowymi, ranami lub ropniami, itp. oraz z łysinami w okrywie włosowej.

Stopień zgodności z wzorcem odmiany wyraża się w punktach, ilość punktów za poszczególne cechy wynosi [10]:

- a) wielkość i budowa zwierzęcia – 0-6 pkt,
- b) typ barwny – 0-3 pkt,
- c) czystość barwy okrywy włosowej– 0-3 pkt,
- d) jakość okrywy włosowej– 0-8 pkt.

Punktowa ocena poszczególnych cech:

Lp.	Cecha	Za zgodność ze wzorcem	Za wystąpienie wad		
			małych	dużych	dyskwalifikujących
1.	Wielkość i budowa	6	5-4	3-1	0
2.	Typ barwny	3	2	1	0
3.	Czystość barwy okrywy włosowej	3	2	1	0
4.	Jakość okrywy włosowej	8	7-6	5-4	0

Określenie wad [10]

Wady małe – Wielkość: samiec 1750-1800 g, samica 950-1000 g. Budowa ciała mocna, mniej harmonijny wygląd zwierzęcia, bardzo dobra lub dobra kondycja. Zaznaczony kontrast między podszyciem a włosami pokrywowymi, z możliwie małą powierzchnią podszycia zasłoniętego całkowicie przez włosy pokrywowe na całym tułowiu i głowie zwierzęcia. Typ popielaty - barwa włosów pokrywowych czarna do czarnobrazowej, włosów podszyciowych popielata lub z lekko widocznym odcieniem kremowym; typ pomarańczowy - barwa włosów pokrywowych czarna do czarnobrazowej, włosów podszyciowych pomarańczowa; typ cytrynowy - barwa włosów pokrywowych czarna do czarnobrazowej, włosów podszyciowych cytrynowa. Nieznaczące zmniejszenie sprężystości i jedwabistości okrywy włosowej, włosy pokrywowe minimalnie dłuższe niż w typie wzorcowym. Gęstość dobra, dopuszczalne miejscowe rozrzedzenie włosów pokrywowych.

Wady duże – Wielkość: samiec 1500-1700 g, samica 800-900 g. Budowa ciała nieproporcjonalna (np. wąska głowa, nadmiernie skrócona długość tułowia); dość dobra, dostateczna lub zła kondycja. Osłabienie kontrastu między podszyciem a włosami pokrywowymi, zbyt duża powierzchnia podszycia zasłoniętego całkowicie włosami pokrywowymi. Typ popielaty - włosy pokrywowe szare lub beżowe, podszycie kremowe lub ciemnoszare, nieczyste; typ pomarańczowy - włosy pokrywowe brązowe, podszycie ciemnopomarańczowe; typ cytrynowy - włosy pokrywowe brązowe, podszycie ciemnocytrynowe. Okrywa włosowa mało sprężysta i jedwabista. Włosy pokrywowe zbyt krótkie lub zbyt długie. Słaba gęstość - wyraźne rozrzedzenie podszycia i włosów pokrywowych.

Wady dyskwalifikujące – Wielkość: samiec poniżej 1500 g, samica poniżej 800 g. Nieproporcjonalna budowa ciała, zła kondycja. Umaszczenie nietypowe. Plamistość w barwie podszycia, zabrudzenia okrywy włosowej, brak kontrastu między podszyciem a włosami pokrywowymi. W pasie barkowym oraz wzdłuż linii grzbietu i brzucha podszycie całkowicie zasłonięte przez włosy pokrywowe. Okrywa włosowa płaska wskutek słabego wyrośnięcia włosów, zupełny brak sprężystości włosów (okrywa włosowa wiotka, plastyczna), niewykształcone włosy pokrywowe.

Określenie wielkości populacji biorącej udział w programie

Populacja tchórzy hodowlanych w 2005 r. wynosiła około 250 samic, w tym 138 samic utrzymywanych na czterech fermach objętych było ochroną zasobów genetycznych.

Metody hodowlane

a) sposób doboru zwierząt do kojarzeń.

Głównym kryterium doboru par do rozplodu jest wykluczenie spokrewnienia do trzeciego pokolenia oraz utrzymanie odrębności typów barwnych.

Prowadzony będzie indywidualny dobór zwierząt do rozrodu preferujący kojarzenia osobników nie spokrewnionych o cechach fenotypowych zgodnych z wzorcem. Ze względu na konieczność zachowania odrębności typów barwnych do rozplodu powinny być dobierane osobniki w tym samym typie barwnym.

b) zakres kriokonserwacji i sposób wykorzystania materiału biologicznego

Nie przewiduje się gromadzenia i przechowywania materiału biologicznego w bankach ex-situ.

Podstawy organizacyjne realizacji programu

Programem hodowlanym ochrony zasobów genetycznych tchórzy hodowlanych będą mogły być objęte zwierzęta poddane ocenie wartości użytkowej i hodowlanej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- pochodzą ze stada wpisanego lub spełniającego warunki wpisu do księgi dla tchórzy,
- zostały uznane za odpowiadające wzorcowi tchórzy.

Podmiot prowadzący księgę dla tchórzy będzie typował zwierzęta do udziału w programie oraz przekazywał Instytutowi Zootechniki – Państwowemu Instytutowi Badawczemu wyniki oceny wartości użytkowej i hodowlanej tchórzy corocznie wraz z wnioskami hodowców o kwalifikację samic stada podstawowego..

Kwalifikacja zwierząt i stad do udziału w programie będzie dokonywana przez Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy, w porozumieniu z Grupą Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych zwierząt futerkowych, na podstawie wniosku hodowcy, do którego załączone będzie:

- wykaz zwierząt zgłaszanych do uczestnictwa w programie poświadczony przez podmiot prowadzący ocenę wartości użytkowej i hodowlanej stad zwierząt futerkowych, z określeniem typu barwnego,
- zaświadczenie o wpisie lub spełnieniu warunków wpisu stada tchórzy do księgi tchórzy wydane przez podmiot prowadzący tę księgę.

Program realizowany będzie wspólnie przez:

1. hodowcę - właściciela stada tchórzy hodowlanych,
2. Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt prowadzące księgę dla tchórzy,
3. Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy w Krakowie koordynujący działania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

Zasady uczestnictwa hodowców w programie hodowlanym ochrony będzie określać umowa zawarta pomiędzy hodowcą - właścicielem stada a Instytutem Zootechniki – Państwowym Instytutem Badawczym.

Realizacja programu zgodnie z założeniami uwarunkowana będzie możliwościami zapewnienie środków finansowych na:

- a. częściowe pokrycie dodatkowych kosztów utrzymania zwierząt w stadach uczestniczących w programie;
- b. w momencie zagrożenia populacji likwidacją pokrycie kosztów wykupu materiału hodowlanego;
- c. prowadzenie badań naukowych dotyczących charakterystyki populacji;
- d. pokrycie kosztów prowadzenia promocji odmiany.

Podmioty zaangażowane w realizację programu będą zabiegały o uzyskanie środków finansowych na jego realizację ze środków budżetowych przeznaczonych na dotacje przedmiotowe dla podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa, programów rolno-środowiskowych i projektów badawczych placówek naukowych oraz ze źródeł pozarządowych

W celu rozwoju populacji tchórza realizatorzy programu prowadzić będą działania w kierunku promocji i propagowania hodowli i chowu tego gatunku, szczególnie w gospodarstwach agroturystycznych i hodowli amatorskiej, a także dokładniejszej charakterystyki populacji i jej walorów użytkowych.

Nadzór nad realizacją oraz ocena efektywności działania programu

Nadzór nad realizacją programu hodowlanego ochrony będzie sprawować Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych zwierząt futerkowych działająca przy Instytucie Zootechniki PIB.

Grupa Robocza będzie okresowo dokonywać oceny efektywności działania programu poprzez analizę przebiegu realizacji celów, w szczególności w odniesieniu do:

- uzyskania i utrzymania założonej w programie liczebności populacji – analiza coroczna,
- wyników rozrodu oraz oceny fenotypu – analiza coroczna.

Referencje:

1. Barabasz B. (1988). Praktyczne wskazania żywienia tchórzki hodowlanych. WOPR Złoty Potok.
2. Barabasz B., Bartkowiak I., Gawlikowska B., Czarczyk J. (1987). Żywienie młodych tchórzki hodowlanych. Hod. Drob. Inw., 5:11-13.
3. Bednarz M. (1972). Hodowla tchórzofretek. Warszawa. PWRiL.
4. Lorek O. (1988). Z wyjazdu do Szkocji. Hod. Drob. Inw., 4: 11-12
5. Niedźwiadek S., Piórkowska M., Palimąka-Rapacz G. (1993) Badania wartości futrzarskiej skór tchórzki hodowlanych (*Mustela putorius furo*). Roczn. Nauk. Zoot., 20,

1:75-85.

6. Maciejowski J. (1987). Tchórz hodowlany czy tchórzofretka. Hod. Drob. Inw., 3:10.
7. Pietrzak Z. (1986) Żywnienie tchórzofretek. Hod. Drob. Inw., 6:10-11.
8. Zoń A., Kubanek D. (1985). Czy warto wprowadzać dwukrotne wykoty u tchórzofretek. Hod. Drob. Inw., 7:11-12.
9. Turek W. (1961). Próba wyceny okrywy włosowej tchórzofretki. Praca magisterska, WSR, Kraków.
10. Wzorzec tchórzy, 1999. CSHZ, Warszawa,

Opracowanie programu

prof. dr hab. Manfred Oskar Lorek

prof. dr hab. Andrzej Frindt

doc. dr hab. Paweł Bielański

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych zwierząt futerkowych oraz przyjęty przez Radę Naukową Instytutu Zootechniki na posiedzeniu w dniu 14.12.2005 r.

Wprowadzono zarządzeniem

Dyrektora Instytutu Zootechniki

Państwowego Instytutu Badawczego

Nr 20/07 z dnia 2 lipca 2007 r.